DESPRE COLECTIVIZAREA AGRICULTURII ÎN BUCOVINA: FRĂTĂUȚII NOI

MIHAI UNGUREAN

About Agriculture Collectivisation in Bukovina: Frătăuții Noi

(*Abstract*)*

In 1949, the communist regime in Romania began the campaign of collectivization of agriculture according to the Soviet model. This process was long-lasting (March 1959 – April 1962) and had disastrous consequences for the Romanian village. The process of socialist transformation of agriculture (which distinguishes three stages, 1949–1953, 1954–1956, 1957–1962) was supported by a series of normative acts, elaborated starting with 1949. Subsequently, laws and decrees with a coercive character were issued, the adherence to the socialist transformation projects of agriculture being achieved through terror and violence. All these abuses led to the outbreak of peasant uprisings in many areas of the country, annihilated by the Militia and Security forces. In Bukovina, since 1946, there have been protests of the peasants from Rădăuți and Suceava. At the beginning of August 1949, in Rădăuți and Suceava counties other riots broke out, resulting in death, injuries, mass arrests, convictions in years of heavy imprisonment and deportations. 70 years after the beginning of the process of collectivization of agriculture in Romania, we publish the testimonies of Mihai Ungurean about the events that took place in Frătăuții Noi on August 7, 1949.

Keywords: Collectivization of agriculture, Bukovina, Frătăuții Noi, peasant riots.

Nota redacției

În anul 1949, regimul comunist din România a început campania de colectivizare a agriculturii după model sovietic. Acest proces, de lungă durată (martie 1959 – aprilie 1962), cu consecințe dezastruoase pentru satul românesc, nu a afectat doar proprietățile țăranilor, ci a fost, cum afirmau Gail Kligman și Katherine Verdery, crucial pentru crearea partidului-stat, a mecanismelor de conducere și a „omului nou”[1].

Procesul de transformare socialistă a agriculturii (în care se disting trei etape, 1949–1953, 1954–1956, 1957–1962) s-a sprijinit pe o serie de acte normative,

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

[1] Gail Kligman, Katherine Verdery, *Țăranii sub asediu. Colectivizarea agriculturii în România (1949–1962)*, traducere de Justina Bandol, Iași, Editura Polirom, 2015.

Analele Bucovinei, **XXVI**, *1* (52), p. 311–323, Bucureşti, 2019

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

elaborate începând cu anul 1949. Astfel, Decretul 83 din 2 martie 1949 pentru completarea unor dispoziţiuni din Legea nr. 187 din 1945, prevedea că exploatările agricole moşiereşti, fermele model, cu întregul lor inventar treceau în proprietatea statului, acestea urmând să stea la baza viitoarelor Gospodării Agricole de Stat. Totodată, se prevedeau şi măsurile împotriva celor care s-ar fi opus exproprierii (pedepse cuprinse între 5 şi 15 ani de muncă silnică şi confiscarea averii). Ulterior au fost emise legi şi decrete cu caracter coercitiv, adeziunea la proiectele de transformare socialistă a agriculturii fiind obţinută prin teroare şi violenţe. Toate aceste abuzuri au dus la izbucnirea unor răscoale ţărăneşti, în multe zone ale ţării, anihilate de forţele de Miliţie şi Securitate.

În Bucovina, încă din anul 1946 (an în care autorităţile române au instituit sistemul rechiziţiilor forţate în forma cotelor) s-au înregistrat proteste ale ţăranilor din zonele Rădăuţi şi Suceava. La începutul lunii august 1949, în judeţele Rădăuţi şi Suceava izbucnesc alte revolte, soldate cu morţi, răniţi, arestări masive, condamnări la ani grei de închisoare şi deportări.

La împlinirea a 70 de ani de la începutul procesului de colectivizare a agriculturii în România, publicăm mărturiile lui Mihai Ungurean despre evenimentele petrecute la Frătăuţii Noi, în ziua de 7 august 1949.

Mihai Ungurean s-a născut în 26 septembrie 1943, în Frătăuţii Noi, judeţul Suceava. A urmat cursurile liceale în Rădăuţi şi a absolvit Facultatea de Litere la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iaşi. A fost profesor de limba franceză la liceele Gh. Asachi” şi „Mihai Eminescu” din Iaşi. În perioada 1990–1994 a fost inspector şcolar. A fost membru al echipei pedagogice a Institutului Francez. În anul 2002 a fost decorat cu ordinul „Les Palmes Academiques” în rang de cavaler.

Mihai Ungurean a publicat zeci de articole în revistele „Cronica” şi „Timpul”. În anul 2002, în cadrul Colocviului internaţional de la Bourg-en-Bresse, a prezentat lucrarea *Quinet vu de Roumanie.* A semnat volumul *De la Adolphe la Zazie: personaje din literatura franceză*, apărut în anul 2010, la Editura Junimea. A fost colaborator al editurilor Institutul european şi Polirom. A publicat mai multe traduceri din domeniile teoriei literare, istoriei, filosofiei, sociologiei, dintre care amintim: Raymond Trousson, *Istoria gândirii libere*, Iaşi, Editura Polirom 1997; Jacques le Goff, *Sfântul Francisc din Assisi*, Iaşi, Editura Polirom, 2000; Claude Karnoouh, *Comunism – Postcomunism*, Iaşi, Editura Polirom, 2000; Michel Onfray, *O contraistorie a filosofiei*, vol. 1, vol. 2, Iaşi, Editura Polirom, 2008; Stephane Courtois, *Dicţionarul comunismului*, Iaşi, Editura Polirom 2008; Regis Debray, *Candid în Ţara Sfântă*, Iaşi, Institutul European, 2009.

Preocupat de istoria recentă a României, Mihai Ungurean a publicat în revista ieşeană „Dacia literară” articolele „Fântâna Albă – 1941” (nr. 5–6, 2014) şi Primul Război Mondial văzut dintr-un sat bucovinean” (nr. 7–8, 2014).

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

*
* *

Frătăuții Noi, duminică, 7 august 1949

„S-o fi dus la scăldat”, spuse tata despre fratele meu mai mare, care întârzia să se întoarcă de la biserică. Părinții fiind prea osteniți după săptămâna de trudă, îi revenise lui Traş, în vârstă de doisprezece ani pe atunci, să reprezinte familia la slujba duminicală. Regula ar fi fost să-l aşteptăm cu masa, iar la scăldat în apa Sucevei se mergea întotdeauna după-amiază; dar, de vreme ce ni se propusese o explicație liniştitoare, iar orele înaintau, am prânzit în formație incompletă. După care tata mă luă „să-i țin de urât” la umbra unui măr – până să adoarmă un pic. Pândeam momentele lui bune când, uitând măcar în parte de griji, îşi lepăda asprimile până la a deveni aproape tandru, cu mine cel puțin, prâslea de şase ani. Dar, înainte ca el să aţipească, pacea după-amiezii fu sfâşiată de mai multe serii de plesnituri seci ca de bici, cu ecouri prelungi, repercutate. „Împuşcături?”, a tresărit tata. Aşa mi se păruse şi mie, dar parcă nu ne venea să credem. Cele cu care eram obişnuiți cu toții, de la exercițiile de trageri ale grănicerilor, se auzeau întotdeauna dinspre câmp, niciodată dinspre centrul comunei. Cam la un ceas după aceea, a apărut şi Traş, speriat, aprins la față de emoțiile încercate şi de alergătură. „Militari în uniforme albastre au tras şi au fost mai mulți morți”, şi-a început el relatarea. Încă nu învățasem să facem distincția între Miliție şi Securitate. Dar exista oare, realmente, la acea dată, vreo deosebire între cele două organe de represiune ale statului „de democrație populară?”.

Rămas singur şi atotputernic în plan politic, după pulverizarea „duşmanilor de clasă”, reali sau imaginari, partidul-stat făcea deja legea în industrie, comerț, transporturi şi se pregătea acum să atace frontal şi problema transformării socialiste a agriculturii. Plenara P.M.R. din 3–5 martie 1949 statuase clar: aceasta se va face după modelul sovietic al colectivizării, fără a se sinchisi de imaginea deloc atrăgătoare a colhozului, aşa cum îl văzuseră la fața locului ostaşii români întorşi acasă de pe Frontul de Răsărit ori din prizonierat. De aceeaşi inspirație era şi dogma „ne sprijinim pe țăranii săraci, strângem alianța cu cei mijlocaşi şi ducem o luptă necruțătoare împotriva chiaburimii”, ca şi denumirea infamantă de „chiaburi” (în rusă „kulaki”), extinsă în mod abuziv la gospodarii satelor. În fapt, singurii care scăpau oarecum de hărțuieli erau doar cei care renunțau la proprietatea asupra pământului, înscriindu-se în întovărăşiri agricole sau în gospodării agricole colective (G.A.C.).

Din experiența, cu deosebire traumatizantă pentru Moldova, a secetei şi a foametei din 1946–1947, autoritățile comuniste trăseseră o singură învățătură: că trebuie să-şi perfecționeze sistemul de colectări a produselor vegetale şi animale. Fusese deja creat cadrul legislativ pentru confiscări, inclusiv prin recurgere la forță. Astfel, prin Decretul nr. 112, din 28 iunie 1948, se înființa Comisia de stat pentru colectarea cerealelor, având în subordine comisii județene, de plasă şi comunale. Prin Decizia nr. 389, din 5 iulie 1948, erau prevăzute cantitățile de cereale pe care

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

deținătorii de pământ erau datori să le predea statului. Faimoasele cote obligatorii erau frecvent bazate pe calcule lipsite de fundament real şi întotdeauna împovărătoare pentru țăranii mai înstăriți. Conform Decretului nr. 306, publicat în 21 iulie 1949, prețul de achiziție a „excedentului" de cereale era fixat tot de către stat, la un cuantum eminamente simbolic: adică apropiat de nimic. Acelaşi decret stipula: „Niciun producător nu poate treiera înainte de a primi procesul-verbal în care se menționează cantitățile de cereale ce trebuie predate". În conformitate cu Decretul nr. 183, din 30 aprilie 1949, alte măsuri, la fel de arbitrare şi de drastice, veneau să incrimineze „dosirea" unor cantități şi să fundamenteze acuzele de speculă şi sabotaj. Pedepsele pentru contravenienți: amenzi între 10 000 de lei şi 100 000 de lei şi condamnări între 5 şi 15 ani de muncă silnică.

După interzicerea treierişului manual sau cu caii, a urmat aceea de a transporta snopii de pe câmp în şurile oamenilor, preconizându-se amenajarea unor arii colective pentru treierat. Ideea era ca uiumul şi cantitățile „datorate" statului să fie preluate direct de la batoză, urmând ca cei care munciseră din greu pentru recoltă să se descurce cu ce le rămânea: boabe de calitatea a doua, paie şi pleavă. Să nu uităm dezgustătoarele excese de zel ale micilor satrapi locali în interpretarea unor acte normative, oricum dușmănoase la adresa țăranilor. Astfel, amintitul Decret nr. 306, mai menționa că „morile nu vor măcina cerealele producătorilor decât pe bază de adeverință de predare a cotelor". Dar, deşi nu se treierase încă niciun snop din recolta anului 1949, primăria din Frătăuții Noi nu mai elibera bonuri pentru măcinarea niciunui „tăbuieț" de grâu sau porumb din recolta anului 1948, sub pretext că nu fuseseră predate cotele corespunzătoare anului 1949. Ca o culme a batjocurii, echipe de „activişti" au început să cutreiere satele, cu scopul de a-i „lămuri pe săteni" în privința avantajelor ariilor colective: venise vremea „agitației şi a propagandei". Intuind propria-i capacitate de a impune, altfel decât cu forța, o măsură categoric nepopulară, P.M.R. decide să apeleze şi la potențialul combativ al sucursalelor sale: sindicate, organizații de femei şi de tineret.

Aşa se explică prezența la Frătăuții Noi, în duminica de 7 august 1949, a Hildei Rotaru, funcționară la primăria oraşului Rădăuți, activistă a Uniunii Femeilor Democrate din România (U.F.D.R.). Era flancată de o altă „tovarăşă" şi de Petru Popescu, cursant la Şcoala Financiară din Rădăuți, acesta pe post de vizitiu. Urma ca, adresându-se „ca de la femeie la femei", „tovarăşa" să le „prelucreze" pe „sătence" (termen uzual pe atunci), astfel încât, la rândul lor, acestea să-i convingă pe încăpățânații lor soți să ducă snopii de păioase la ariile deja desemnate. Se sconta, nici mai mult, nici mai puțin, pe o fractură la nivelul solidarității familiale. În oricare altă zi a săptămânii, mobilizarea auditoriului ar fi constituit o problemă; duminica însă se putea organiza o horă populară („joc") şi, corelându-i desfăşurarea cu momentul încheierii slujbei la biserică, se putea spera într-o prezență mulțumitoare a publicului feminin adult, ținta specifică a „acțiunii". Perimetrul respectiv era, ca şi astăzi, deschis tuturor frecventărilor: biserica, primăria (pe locul magazinului universal actual) şi căminul cultural se înşiră, în această ordine, pe partea dreaptă a drumului

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

care vine de la Rădăuți şi duce la Bilca şi Vicove. Dincolo, însă, de această primă condiție întrunită, asigurarea unui auditoriu, nimic nu-i promitea vreun succes U.F.D.R.-istei. Suficiența ei de mic activist, consolidată prin încredințarea prematură a unei „sarcini de răspundere", o făcea şi mai inaptă să sesizeze ostilitatea garantată a mulțimii. Dacă l-ar fi avut, bunul simț ar fi putut să-i amintească faptul că, la acea oră, mamele şi soțiile ar fi trebuit să fie în drum spre casă, pentru masa de prânz şi treburi ale gospodăriei; că, la sat, cel puțin, nu se organizau hore în perioadele de post (în cazul de față, postul Adormirii Maicii Domnului); că, în sfârşit, dar la un alt nivel al înțelegerii, oamenii nu mai aşteptau nimic bun „de la partid".

În momentul sosirii „lămuritorilor" în fața căminului cultural, muzicanților li s-a făcut semn să tacă. Ridicându-se în picioare în şareta cu care venise, pentru a domina situația şi a se face auzită mai bine, Hilda Rotaru începu mieros: „Dragelor femei, veniți mai aproape, să stăm de vorbă!". Femeile s-au apropiat. Calibrându-şi atunci cât putu mai „partinic" discursul, oratoarea apucă brusc taurul de coarne: „Dragi tovarăşe, partidul v-a dat drepturi egale cu ale bărbaților. De ce nu le spuneți să ducă grâul la arie?". Încercând să ducă iluzoriul dialog către un punct de plecare logic, mai multe glasuri invocară chestiunea stringentă a bonurilor de măciniş. Răspunsul dat dovedeşte nu numai că activista n-a înțeles despre ce era vorba, dar nici măcar n-a încercat să înțeleagă: „Spuneți-le bărbaților voştri să ducă grâul la arie; după ce treieră, căpătați bon". Insistența asupra noii măsuri preconizate n-avea cum să nu irite; totuşi, țărăncile n-au renunțat, în această fază, la apelativul politicos „doamnă" (la țară, termenii „domn" şi „doamnă" desemnau, în epocă, orice persoană îmbrăcată în straie orăşeneşti; în adresări, politețea era o conotație subînțeleasă). „Doamnă, era mai bun sistemul vechi, când cei care aveau batoze veneau să treiere cerealele în şurile noastre[2]. O încărcare şi o descărcare în plus înseamnă pierderi de boabe. Aici la noi, sub pădure, plouă des şi pe neaşteptate: cerealele noastre vor încolți în girezi, la arie, până să le vină rândul la treierat". Nimic, niciun argument, oricât de rațional, n-a clintit-o pe tovarăşa venită nu să stea de vorbă, ci să impună o măsură draconică şi să forțeze predarea cotelor obligatorii. Pentru mulți din comună, spectrul lipsurilor nu mai era doar o abstracțiune: „Pe timpul foametei, am tras mare necaz. Acum, tot aşa? Atunci, din cauza secetei, n-a fost recoltă; acum, slavă Domnului, este. Şi noi, iar să răbdăm de foame? Ce ne rămâne de făcut?". „Apăi îți face cum ați făcut şi atunci: mai coji de cartofi, mai lobodă şi urzicuțe". Grosolănia răspunsului vădea adevărata față a „umanismului socialist", de care avea să se facă atâta caz în deceniile următoare. „Cum aşa, doamnă?". Dar, excedată de faptul că mulțimea nu se lăsa mai repede convinsă, activista răbufni: „Şi dacă nu vă place, atunci pietre de pe drum să mâncați!".

[2] În vara precedentă, toți posesorii de tractoare, locomobile, batoze, fuseseră obligați să le predea statului. Nu li s-a dat nici măcar un bon de predare-primire. Aceste „mijloace de producție" erau considerate a fi „generatoare de capitalism".

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

Toate mărturiile consemnate[3] atestă vinovăția Hildei Rotaru în desfășurarea ulterioară a evenimentelor cunoscute sub numele de „rebeliunea de la Frătăuții Noi". Cuvântul fatidic „pietre" avea să precipite în oroare însorita duminică de august". „Dacă-i pe-așa, atunci poftim, pietre!", au ripostat spontan mai multe voci. Şi, culegând pietre de pe jos, Maria Pandaciuc, Domnica lui Ciocâltel, dar şi altele, au început să le arunce înspre şaretă. „Ho, femeilor, ce, țineți cu chiaburii?", a încercat să se impună secretarul organizației locale a P.M.R., Ștefan Bodnar. În învălmășeală, acesta s-a ales cu un „dos de palmă", care l-a făcut să se refugieze în primărie şi să se repeadă la telefon. Ion Jacotă (al lui Nistor) l-a auzit cum chema Securitatea: „Alo! Alo! Veniți de urgență, s-au răsculat chiaburii din comună!". După țâfna grobiană a U.F.D.R.-istei, era al doilea moment important al zilei, fără de care totul ar fi putut fi altfel. Scatoalca (administrată, din câte se pare, de Livistin al lui Chişleac) a fost singurul act de violență cu urmări (o uşoară sângerare) comis de săteni: pietrele azvârlite de femei fuseseră destinate doar să-i pună pe fugă pe emisarii partidului, altminteri nu s-ar explica faptul că niciunul dintre ei n-a fost rănit. Dând bice cailor, Petru Popescu a putut să iasă fără probleme cu şareta din mijlocul mulțimii. „Am ținut-o tot într-o goană până la Rădăuți", spunea el prin 1975, recunoscând spaima trasă, dar nemenționând încrucişarea de pe traseu cu formația de intervenție a Securității. Căci apelului secretarului organizației de bază din comună i s-a dat urmare imediat. Țăranii au tăiat prea târziu firele de telefon. Acum, Ştefan Bodnar stătea baricadat în primărie, oamenii rămâneau afară, aşteptând parcă ceva.

Odată trecut podul de peste apa Sucevei, cele două camioane cu trupa de intervenție au încetinit. Din al doilea au coborât militari cu arma în poziție de tragere, câte unul la fiecare cincizeci de metri, până la biserică. Unii martori oculari au remarcat că mai multe uniforme, deşi păreau noi-nouțe, erau mototolite, probabil despachetate *ad-hoc*: autoritățile echipaseră oare, la repezeală, şi pe unii civili „de încredere" din oraş? Pe cabina primului camion, un G.A.Z. rusesc, era instalată o mitralieră, cu un trăgător gata să deschidă focul. Conducerea operațiunii fusese încredințată tânărului ofițer de Securitate Karl Segal. Născut pe data de 8 octombrie 1921, în Hudeşti (județul Botoşani), acesta devenise agent de poliție în 1945; promovat rapid comisar-şef la Dorohoi, el avea deja reputația unui „specialist" în anchetă şi tortură[4]. În 1947, acesta îşi luase numele „de serviciu" Carol (C.) Hudescu. După înființarea Direcției Generale a Securității Poporului (D.G.S.P.), prin Decretul nr. 221, din 30 august 1948, acesta fusese cooptat, cu gradul de locotenent, la Serviciul Județean Rădăuți (1948–1950). În anii 1950 şi 1951, îl găsim avansat căpitan la Direcția Regională a Securității din Suceava.

S-a tras, mai întâi, o rafală „de avertisment" pe deasupra capetelor oamenilor, menită să intimideze. Instinctiv, mulțimea s-a aplecat, „ca un lan de grâu când îl

[3] Inclusiv cele din volumul realizat de Emil Ianuș, Ion Prelipcean, *Anul 1949 în județul Suceava: arestări, asasinate, deportări*, Suceava, Editura Little Lamb, 2010.

[4] Vezi mărturia lui Gh. Dubiț, publicată în „Jurnalul literar", Botoşani, 22 august 2009.

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

bate vântul", îşi amintea Vasile Bilan. Martorul deja amintit, Ion Jacotă, avea să redea şi conținutul scurtului schimb de replici preliminar: ofițerul a reamintit caracterul implacabil al dărilor către stat, Nică al lui Tacuță a exprimat uimirea sătenilor că trupa a venit echipată ca de război împotriva unor oameni neînarmați. Se pare că această remarcă n-a făcut decât să sporească nervozitatea lui Karl Segal, care, smulgând un automat din mâinile unui soldat şi îndreptându-l spre cei din primele rânduri, a început să urle isteric: „Plecați imediat de aici că, dacă nu, trag! Am mai culcat eu şi ieri vreo şapte, la Calafindeşti!". Abia dacă exagera un pic: cu doar o zi înainte, în urma altei revolte spontane asemănătoare, în comuna Calafindeşti fuseseră ucişi patru oameni. Este legitimă întrebarea: ce l-a făcut oare pe securist să amenințe cu repetarea „performanței"? Dorința de a se autodepăşi? O criză subită de autoritate? Teama că, dacă nu se face ascultat, mulțimea (cam trei sute de persoane, după aprecierea unora) ar putea să-l spulbere? Supunerea oarbă față de instrucțiunile primite? Oricum, avem aici de-a face cu al treilea moment hotărâtor al zilei: acum totul depindea de bunul plac al unui scelerat investit cu drept de viață şi de moarte asupra semenilor. Încerca oare să identifice „instigatori" în mulțime? Poate că da, aşa se procedează în toate sistemele totalitare (mărturia lui Ion Jacotă întăreşte această ipoteză). Dar primul om care avea să cadă fulgerat, Ilarion Cuciurean, în vârstă de 27 de ani, nu făcuse decât să traverseze, dintr-o curiozitate fatală, drumul şi să se urce pe o movilă de pietriş, pentru a vedea mai bine ce se întâmplă. „Mişcase în front" şi era cu un cap mai sus ca ceilalți, o țintă facilă.

Un singur „duşman al poporului" răpus într-o „comună de chiaburi răzvrătiți" ar fi însemnat prea puțin în ochii superiorilor, care cereau pe atunci pedepse exemplare, nu doar simbolice. „Lupta de clasă" trebuia să se încheie cu nimicirea inamicului, nu doar cu intimidarea lui. Pe de altă parte, undeva, în tenebrele acestui suflet blestemat, pornirea ucigaşă abia se declanşase, căuta acum noi ținte. Ion Davidean venise în ajun acasă, de la Fabrica de Cherestea din Falcău, unde lucra. Adusese zmeură şi zahăr. Maică-sa îl tot rugase să nu plece nicăieri, dar o baie în apa Sucevei şi perspectiva unui „joc" la căminul cultural au fost ispite prea puternice pentru adolescentul de 17 ani. Urmărise, fireşte, prologul, dar când a văzut că lucrurile căpătau o întorsătură urâtă, hotărâse să plece. Era pe marginea drumului, între doi prieteni, când un glonte l-a lovit în cap. Familia n-avea să-l mai revadă niciodată. Tot 17 ani avea şi Ion Andrişan. Nu numai vârsta, ci şi starea socială îl situau la antipozii „duşmanului de clasă": familia lui era printre cele mai necăjite din sat şi el însuşi îşi câştiga existența lucrând ca argat în Hurjuieni, satul învecinat. Când, fugind de gloanțe, oamenii au început să alerge în toate părțile, acesta a încercat să se pună la adăpost, culcându-se într-un ogor de cartofi cu tulpinile încă verzi, înalte. „Aha, vrei să scapi?". Şi, ochindu-l, securistul l-a nimerit în plin, cu reflexe de trăgător exersat. De un dramatism sfâşietor a fost întâlnirea cu destinul a lui Vasile Isopescu, în vârstă de 18 ani. A avut nenorocul să nu moară pe loc: rănit mortal, el se ruga, cu ultimele puteri, fiind auzit implorând: „Mamă, dă-mi apă, mamă, că mă arde". Dar cine era să se oprească şi să se aplece asupra lui, în haosul şi panica generală? Călăii nu vor face decât să-i arunce trupul agonizând în

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

camionul cu morți și cu primii arestați. Și pentru el, drumul la Rădăuți avea să fie ultimul. Tatăl său, Samoil, nici măcar nu se afla în localitate în acea duminică, dar asta n-avea să-l salveze de la deportare. Cât despre făptuitorul acestor crime, Ion Jacotă îl desemnează fără ezitare: „Numai el [Karl Segal, alias C. Hudescu, n.n.] a tras în oameni”[5]. Nu se va ști niciodată numărul real al răniților. Traumatizați de spectacolul oribil al represiunii, terorizați de frica arestării, unii și-ar fi oblojit în ascuns rănile. Doar Titus al lui Costea Boghean a fost internat în spitalul din Rădăuți cu „plagă împușcată”. La sfatul unui prieten, Ion Jacotă a plecat, în aceeași noapte, cu trenul la Iași, unde un medic inimos l-a tratat în mod corespunzător și în cea mai mare discreție. Abia după 1990, acesta a îndrăznit să-și arate cicatricea de pe picior, prea târziu pentru o pensie. Ar mai fi fost și „unul al Ciscului”, care a stat mai multă vreme fugar, până când s-a vindecat și s-au mai liniștit și lucrurile. „Ar fi fost patru răniți prin împușcare”, își amintea mai apoi Ion Jacotă.

Cei trei morți și muribundul Vasile Isopescu au fost încărcați într-unul din cele două camioane; în jurul lor, în picioare, „ca la nuntă”, legați între ei și păziți cu strășnicie, nouă arestați de pe lista „instigatorilor”, alcătuită în pripă la primărie. Le regăsim aici pe Maria Pandaciuc și pe Ecaterina Bucevschi, femeile care nu mai putuseră răbda ocara „lămuririi”. Vasile Știreangă nu putea fi nevinovat, nu-i așa, de vreme ce fiul său vitreg, Ion Davidean, fusese împușcat aproape sub ochii lui. Ceilalți se aflau acolo, sus, fie pentru că „autoritățile” locale nu-i aveau la suflet (Vasile Andrișan, Constantin și Eugen Nicoară, Gavril Ungurean), fie că fuseseră înhățați la nimereală (Gh. Nicoară, infirm, nu reușise să scape cu fuga; Mihai Coneac se întorsese să-și recupereze pălăria pierdută în învălmășeală). Securiștii au fost nevoiți să se întrebuințeze un pic, până să captureze numărul optim de victime. După primul foc de armă, preotul i-a chemat pe copii în biserică, spunându-le să rămână acolo la adăpost; acesta a intrat în altar, ieșind apoi discret, pe ușița ce dă înspre livezi. Copiii au asistat speriați la scotocirea tuturor ungherelor unde s-ar fi putut ascunde vreun „contrarevoluționar”.

La Rădăuți, morții (patru, acum) au fost duși lângă cei patru din ajun, de la Calafindești, într-un spațiu de la demisolul clădirii Securității. Temperaturile ridicate, specifice lunii august, au accelerat, firește, procesul de descompunere. Când aerul din jur a devenit irespirabil, comandantul a făcut apel la conducerea spitalului și niște asistente au fost trimise să „rezolve problema”, presărând peste cadavre DDT și praf de var nestins, dezinfectând apoi încăperea cu motorină și clor. Până la urmă, cele opt cadavre au fost duse, sub pază, la cimitirul orașului și înhumate, în ascuns, într-o groapă comună de lângă un gard, nemarcată în niciun fel. Pe locul presupus a fi mormântul comun, a fost ridicată, în 1992, o troiță. Numai că, săpături efectuate de o echipă de arheologi de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, în colaborare cu Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (I.I.C.C.M.E.R.) n-au confirmat autenticitatea locului: rudele,

[5] Emil Ianuș, Ion Prelipcean, *op. cit.*, p. 29.

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

venite să aprindă o lumânare în amintirea morților, o fac pentru alții[6]. Cei patru de la Frătăuții Noi au o cruce comună: sobrul monument din fața primăriei actuale. Pe numele lor nu s-au eliberat nici până în prezent (decembrie 2017) certificate de deces. În urma demersurilor întreprinse în 1991 de către Veronica Ungurean, sora lui Ion Davidean, Procuratura Militară Iaşi a emis, pe 20 noiembrie 1991, o rezoluție din care citățm: „Cele sesizate […] nu pot fi puse la îndoială, însă nu există posibilitatea stabilirii de acte oficiale ale decesului lui Davidean Ion, întrucât organele în drept din acea perioadă nu le-au întocmit, pentru a ascunde abuzul comis. Fapta comisă de [persoana] care a chemat militarii [...] constituie instigare la omor, iar fapta celor care au executat ordinul, infracțiunea de omor, este prescrisă, întrucât de la data săvârşirii au trecut 42 de ani […]. În temeiul art. 928 al. 6 şi art. 10 lit. g.c.p.p., dispun: neînceperea urmăririi penale în cauza privind moartea violentă a lui Davidean Ion. Semnat: Procuror militar şef, colonel de justiție Crâşmaru Gheorghe”[7].

Comuniştii îşi atinseseră scopul: începând cu data de luni, 8 august, țăranii din comuna Frătăuții Noi au început să-şi ducă păioasele la arii. În 9 august, organele de Securitate din Rădăuți raportau că „în întreaga zonă a fost restabilită ordinea”. Dar calvarul celor care fuseseră arestați nu făcea decât să înceapă. Cum, în nordul Moldovei, avuseseră loc mai multe revolte ale țăranilor[8], arestații din Frătăuții Noi au amintiri comune şi cu alții, îndeosebi cu cei din Calafindeşti, dar şi din alte locuri. Țărani din Rogojeşti, intrați ceva mai devreme în malaxorul interogatoriilor, prezentau o imagine grăitoare a brutalităților la care fuseseră supuşi: „Era numai sânge pe cămăşi, atât de tare erau bătuți”, consemna Vasile Popescu, din numita localitate. Anchetatorii (lt. col. Hudescu, lt. Dobrotă-Frenchel, cpt. Cantor Dumitru, cpt. Mihai Rusu şi, după unele surse, şi temutul torționar, cpt. Gh. „Gingol” Neidman, venit de la Suceava) „lucrau” în mai multe schimburi pentru a smulge mărturisirile dorite. „Vedeam cum îl băteau pe Gheorghe al lui Nicoară, era fără un picior, săracul, infirm de război. Aşa-l trânteau din perete în perete!” (mărturie a Veronicăi Ungurean). „Mama [Ecaterina Bucevschi] era gravidă, iar ei au bătut-o în mod repetat […]. Urmările au fost plătite […] de o ființă care se va naşte cu mari probleme psihice [aceasta trăia încă, în 2009, cu o pensie lunară de 29 lei, n.n.]. Mama a fost dusă la un spital, cu gardianul după ea, şi readusă în închisoare până la proces. […] Acasă, ea ne-a povestit totul, la ce cazne au pus-o” – îşi amintea cealaltă fiică a Ecaterinei, Viorica Puiu[9]. După şase săptămâni de anchetă, acuzații au fost duşi la Iaşi şi încarcerați în fosta Mănăstire Galata, transformată, după 1945, pentru o bună bucată de vreme, în temniță pentru deținuții de drept comun şi cei

[6] Adrian Cioflâncă, „În căutarea unor gropi comune. Cercetări de istorie orală şi arheologie contemporană în județul Suceava”, în „Revista 22”, București, 12 iunie 2012.

[7] *Biblioteca Sighet 5: Cu unanimitate de voturi*. *Sentințe politice adunate și comentate de Marius Lupu, Cornel Nicoară și Gheorghe Onișoru*, București, Fundația Academică Civică, 1997, p. 93–94.

[8] Vezi Emil Ianuș, Ion Prelipcean, *op. cit.*

[9] *Ibidem*, p. 285.

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

politici. Bătaia făcea şi aici parte din cotidian. Înghesuiți câte 20–30 într-o încăpere neaerisită, deținuții n-aveau voie să comunice între ei. Mâncarea era strict la limita subzistenței şi rarele pachete cu alimente trimise de familie erau, de regulă, aruncate în mod ostentativ la gunoi.

Procesul intentat pentru „instigare la revoltă" a avut loc la Tribunalul Militar Iaşi. Prin Sentința nr. 167, din 21 februarie 1950, acuzații au fost pedepsiți, conform art. 327, al. 1 din Codul Penal: bărbații la detenție între 1 şi 3 ani, femeile „care au aruncat cu pietre în tovarăşa Hilda" la câte 8 luni. Farsa judiciară era menită să scoată din mintea oricui că, în instanță, s-ar face neapărat dreptate; iar pedepsele, intenționat disproporționate, trebuiau să-i convingă pe toți țăranii că rezistența la politica partidului unic e definitiv inutilă.

Deportarea, în sfârşit, a fost o măsură administrativă barbară, copiată după model sovietic, ca şi Canalul Dunăre – Marea Neagră, care, în prima lui fază de realizare (1949–1953), a constituit una dintre destinațiile preferențiale. Teroarea insuflată le-a apărut „organelor de partid şi de stat" ca insuficientă: ele au ales să-i smulgă pe condamnați din mijlocul rudelor şi al prietenilor, să-i strămute cât mai departe de casă, obligându-i, acolo, la muncă silnică. Astfel, se asigurau, între altele, că nimeni nu va mai îndrăzni să se plângă. Au trecut prin această dură experiență şi trei dintre familiile greu încercate în duminica însângerată de la Frătăuții Noi. Vizate erau, de fapt, patru, ale celor patru morți. Ele nu puteau să nege în niciun fel prezența, prin cel puțin a câte unui membru al lor, la locul protestelor şi al crimei colective. Exceptarea de la deportare a lui Petru Andrişan, tatăl lui Ion, merită, credem, câteva clipe de reflecție. Despre băiatul orfan de mamă, împuşcat cu sânge rece în ogorul de cartofi, primarul de atunci, Dionisie Coneac, ar fi spus că „nu era din sat" şi, în virtutea acestei afirmații, tatăl ar fi fost cruțat. Să nu ne iluzionăm în privința eventualelor remuşcări sau mustrări de conştiință, deşi nici acestea n-ar fi excluse. Dar să judecăm lucrurile la rece. Într-o comună reputată a fi „de oameni gospodari", deci cu oarecare stare, în vremuri normale, adolescentul provenit dintr-o familie dintre cele mai nevoiaşe muncea ca argat în satul de peste apa Sucevei. Curios că nici a doua zi, nici în zilele următoare, Petru Andrişan nu s-a dus la Rădăuți, să încerce măcar să-şi vadă fiul pentru ultima oară. „El nu s-a răspuns [nu s-a manifestat în nici un fel]. De aceea nu l-au ridicat ca pe noi […]. Dar tot de amarul acela a murit", va spune despre el Veronica Ungurean. Este evident că, preocupată mai ales de reprimări expeditive, Securitatea a lăsat alcătuirea listei de candidați la deportare în seama organelor locale complice. De teamă că, într-o zi, cineva le-ar putea reproşa abaterea de la dogmă (căci despre ce „strângere a legăturilor cu țăranii săraci" mai putea fi vorba în cazul de față?), acestea vor fi decis să-l scoată pe Petru Andrişan de pe listă. Este însă de crezut că tatălui i s-a recomandat cu străşnicie să nu mai bată degeaba drumul până la oraş pentru fiul ucis: celelalte familii au făcut-o şi urma să li se închidă gura.

Au fost, aşadar, ridicați: Silvia, soția lui Ilarion Cuciurean; sora Viorica şi părinții lui Vasile Isopescu (tatăl, Samoil, era un om liniştit şi nu făcuse niciodată

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

niciun fel de politică, iar în duminica aceea nici măcar nu se afla în localitate), precum şi toți membrii familiei lui Ion Davidean: tatăl vitreg, Vasile Ştreangă, mama, sora Veronica (13 ani) şi frații Vasile (9 ani) şi Andronic (1 an). De menționat că mama, Ecaterina Ştreangă, fostă Davidean, era însărcinată; ultimul ei fiu, Constantin, se va naşte în Dobrogea. Veronica rememorează dimineața zilei de 10 august: „Miercuri dimineața, vine maşina să ne ridice; era ora şase, de-abia se făcea ziuă. Mama era dusă la un om, să vină să ne cosească ceva. […] Se sculase de cu noapte, săraca, şi făcuse pâine de secară. […] Şi numai ce văd milițieni că ne înconjoară casa. Fratele [Vasile] voia să scoată oile [la păscut]. Căuta să fugă. Ce să fugi? Un milițian a tras o rafală pe lângă el, să-l sperie. Eu eram în casă şi căutam de băiețelul cel mic [Andronic]. Fiersesem lapte şi voiam să-i dau să mănânce […]. Au adus-o şi pe mama din vecini. […] În cinci minute, să fim gata. Ședeau cu armele îndreptate asupra noastră, de parcă am fi fost nişte răufăcători”[10]. Nu li s-a dat voie să ia şi alte haine decât cele cu care erau îmbrăcați. De mâncare: o sticlă de lapte şi câte o pâine de persoană. După o zi de anchetă la Rădăuți, pe la unu noaptea, cele trei familii, împreună cu altele, din Calafindeşti, Milişăuți, Horodnic, au fost duse, sub escortă, la gară şi îmbarcate în vagoane pentru vite. Acest tren avea să circule numai la adăpostul întunericului. Ziua era tras în gări, pe linie moartă. Şi, în fiecare stație mai importantă, i se ataşau alte şi alte vagoane cu deportați. Căldura era înăbuşitoare, aerul, viciat, laptele şi pâinea luate de acasă, terminate, iar setea, un chin permanent. Un noroc: milițianul care-i însoțea, ca supraveghetor, s-a dovedit a fi un om de treabă. La staționări, acesta cobora să caute ceva fructe în pomii de pe lângă calea ferată: mere, prune, necoapte încă, dar ce alinare, îndeosebi pentru copii! „Vă aduc ce găsesc, numai să nu fugiți şi să-mi faceți greutăți”, le spunea el.

Destinația transportului era necunoscută. La plecare, unii se temeau să nu ajungă în U.R.S.S. La trecerea Dunării, cineva a opinat: „Poate că vor să ne arunce în mare”. Sâmbătă noaptea, trenul s-a oprit, în sfârşit, la Basarabi, de unde deportații au fost repartizați care încotro: la Saligny, Făclia, Ciocârlia de Jos şi Ciocârlia de Sus. La acea dată, Dobrogea devenise un imens lagăr de muncă în care, pe nou-veniți, îi aştepta un regim de viață abia mai relaxat decât al deținuților propriu-zişi. Cazați în barăci (unii, ulterior, şi în casele localnicilor), aceştia aveau interdicția de a părăsi un perimetru strict delimitat. Duminica, erau obligați să facă act de prezență la Miliția locală. Au fost însă şi multe controale inopinate „la domiciliu”. Haine – din cele lepădate de alții la lada de gunoi. Veronica n-avea să uite niciodată pecetea infamantă aplicată, cu cerneală, pe frunte – DO („domiciliu obligatoriu”). La vârsta la care ar fi trebuit să meargă la şcoală, adolescenta plăpândă a lucrat, mai întâi, vreme de un an, la o răsadniță, la Cocargea. Frățiorul de nouă ani aducea şi el, pentru lucrători, apă cu sacaua. În al doilea an, ea a trudit peste puterile ei, cărând pământ cu roaba, la nivelarea taluzurilor Canalului. Dacă îndeplinea norma, primea şi ceva bănuți: la valoarea de 9 lei a unei zile de muncă, pe atunci un deportat adult primea 5 lei, iar un copil – jumătate: 2,50 lei. În iulie 1953, lucrările la Canal au

[10] *Ibidem*, p. 276.

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

fost sistate. Veronica a fost afectată atunci pe lângă o cantină a militarilor; reuşea să aducă resturi de la bucătărie sau câte un sân de cartofi şi mamei care, având acum grijă de doi copii mici, nu putea munci. Tatăl, supravegheat sever, nu putea aduce nimic. Pe 20 octombrie 1954, cu ocazia preschimbării buletinelor de identitate, li s-a spus, simplu, că sunt liberi. Cinci ani, două luni şi zece zile – aceasta a fost, pentru Veronica şi ai săi, perioada de muncă silnică, fără de care ar fi fost lăsaţi să moară de foame. O condamnare neconsemnată de nicio instanţă judecătorească. Se considera acum că întoarcerea lor în sat nu va mai face decât să reamintească tuturor forţa aparatului represiv, exact ca şi teroarea inspirată de „duba neagră", care avea să persiste până hăt după încheierea „cu succes" a colectivizării agriculturii. Veronicăi, statul socialist i-a confiscat o vârstă, adolescenţa. Fusese dusă în Dobrogea la numai treisprezece ani; revenea acasă la optsprezece.

Satul se schimbase între timp. Sub loviturile năucitoare ale socialismului pe cale de a triumfa, în fragila solidaritate ţărănească apăruseră fisuri care nu se vor mai vindeca niciodată. Pentru cei care-i trecuseră pe liste, dar şi în conştiinţa multor consăteni, deportaţii fuseseră duşi pentru a nu mai veni înapoi. Casa familiei Ştreangă-Davidean fusese desfăcută şi refăcută în centrul comunei, ca sediu al Gospodăriei Agricole Colective „Ştefan Gheorghiu". Aceasta se considerase îndreptăţită să preia terenul arabil, inventarul agricol şi animalele rămase de izbelişte. Nu neapărat să le şi îngrijească: „Acum mâncăm junca lui Ştreangă", a fost auzit strigând tare un colectivist mătăhălos, prototip al „omului nou", care păşise deja în comunismul proprietăţii colective asupra bunurilor altora. Unele piese de mobilier ale deportaţilor au fost văzute în Casa Administraţiei; ţoluri şi perne – la primar acasă. Pe lotul din livadă apăruseră trei case noi. Traş al lui Purdea îşi însuşise patru porci ai familiei Isopescu. Împinsă de nevoi, sfătuită şi de alţii, Veronica s-a adresat în scris unor autorităţi centrale, la Bucureşti. Şeful de post, Petrescu, a refuzat să primească declaraţii „de pierdere". Ea nu s-a lăsat: a găsit, la Rădăuţi, un notar, Coroamă, care, prevalându-se de protecţia trâmbiţat-oficială a copilului, dar rugând-o pe fată să nu-i divulge numele, a dat o formă potrivită demersului. Culmea este că a primit un răspuns în care se specifica: „Să se restituie minorilor Veronica şi Vasile Davidean bunurile avute". Făcându-se roşu la faţă de mânie, noul primar, Constantin Ciotău (de tristă amintire şi el), s-a răstit: „Copchilă, te duc de unde ai venit!". În Dobrogea adică. Şi i-a rupt pur şi simplu hârtia în faţă. În vara anului 2016, vrednica octogenară, unica supravieţuitoare, în comună, a atâtor restrişti trecute, încă mai spera să recupereze echivalentul suprafeţei de pământ pierdute în livezi. În consonanţă cu unele credinţe contemporane, îşi punea nădejdea în D.N.A.

Într-un referat de uz intern, datat 10 august 1951 şi citat de istoricul Dorin Dobrincu[11], se aprecia că „deportările din august 1949 au contribuit la îmbunătăţirea stării de spirit din comune". Dincolo de cinismul formulării, cititorul de azi

[11] Dorin Dobrincu, „Transformarea socialistă a agriculturii; răscoalele ţărăneşti şi deportările din nordul Moldovei", în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»", Iaşi, anul XXXIX, 2002–2003, p. 459–465.

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

trebuie să înțeleagă că, în desfăşurările ulterioare ale războiului său cu țărănimea, regimul comunist avea să evite, pe cât posibil, confruntările cu mulțimi de oameni. Iar pentru abordările individuale, îndeosebi ale „liderilor de opinie", determinantă avea să devină crearea unei rețele dense de informatori. Depistarea punctelor vulnerabile ale fiecărui gospodar în parte avea să asigure şi succesul echipelor de „lămuritori" din primele luni ale lui 1962 – anul încheierii colectivizării în România. Exemplificăm: de-a lungul existenței sale, de longeviv, ce-i drept, tatăl de familie evocat la începutul prezentului material a fost urmărit, spionat şi „turnat" de nu mai puțin de 21 de informatori. Nu participase în niciun fel la evenimentele din duminica însângerată, dar fusese, până în iunie 1948, proprietar de tractor şi batoză.

Tranziția lentă şi chinuitoare a României înspre o democrație funcțională n-a facilitat pedepsirea responsabililor de violențe şi atrocități din anii de plumb. Politrucul Bodnar şi primarul Coneac au murit cu mult înainte de răsturnarea regimului Ceauşescu, în decembrie 1989. Cu ex-primarul Ciotău, Veronica a dat ochii aproape imediat după aceea. „Mă gândeam, ca o femeie proastă, să merg la el şi să mă înfig în gâtul lui, măcar un pic să mă răcoresc". N-a făcut-o: nu l-a putut urî pe cât ar fi meritat-o. Acela a murit şi el, prin 2010, uitat de consăteni. Karl Segal şi David Frenchel figurează în lexicoanele ororii, de la Cicerone Ioniţoiu la Doina Jela. Ca o mențiune specială, ambii torționari şi criminali sunt incluşi şi în *Lista neagră a celor 175 de comunişti şi securişti evrei, unelte ale comunismului represiv*, din amplul volum *Securitatea şi evreii*, vol. I, *Despre călăi şi despre victime*, Bucureşti, Editura Ziua, 2003. Autorul este Teşu Solomovici, evreu născut în România, trăitor în Israel. Dacă n-ar exista şi astfel de consemnări, multe ar dispărea în uitare. Timpul îngroapă la fel de bine ca şi țărâna. Am face însă o mare nedreptate dacă nu i-am cita aici şi pe câțiva dintre marii vinovați, comanditari ai atâtor crime care, cu aportul decisiv al „marelui prieten de la Răsărit", au deturnat atunci o întreagă țară de la o evoluție istorică normală: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraş, Iosif Chişinevschi, Teohari Georgescu, Vasile Luca, Alexandru Moghioroş, Alexandru Drăghici, Nicolae Ceauşescu. Numele acestora, şi ale atâtor altora, ar trebui să nu dispară niciodată din memorie.

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

BDD-A32688 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)